

MISFORSTÅELSERNE OMKRING FROBISHER STRÆDET

Af kartograf, cand. mag. *Ib Kejlbo*

Martin Frobishers forsøg i 1576 på at nå Østindien nord om Amerika var ikke noget nyt i sig selv, det var jo prøvet adskillige gange tidligere. Nej, det bemærkelsesværdige er, at det er første gang, efter de gamle nordboers besejling og kolonisation af Grønland, vi igennem et samtidigt materiale kan nære en begrundet formodning om landgang, ligesom det er første gang vi har et kartografisk materiale fra mennesker, der menes at have været i land på Grønland.

Det var den 17. juni 1576, at den engelske kaptajn Martin Frobisher stod til havs med sine skibe, „Michael“, „Gabriel“ og en pinasse. Meningen var, at man nord om Amerika skulle finde vejen til Indien. Allerede ved Shetlandsøerne var vejrguderne uvenligt stemt overfor dette foretagende, og den mindste båd gik til bunds, „Michael“ vendte tilbage til England, hvorimod „Gabriel“ fortsatte og fik landkending af Sydgrønland på 60° n. br. Da man imidlertid sejlede efter det zenopåvirkede mercatorkort, hvorpå Grønlands sydspids var rykket for langt mod nord, antog man, at det land man observerede var fantasøen Frisland, der på datidens kort var placeret med det sydligste punkt ca. på den bredde, som i virkeligheden tilkom Grønland. Denne opfattelse får de alvorligste konsekvenser for grønlandskortets udseende i århundreder, idet resultatet bliver, at Grønland gennemskæres af Frobisher Strædet til langt op i det 18. århundrede.

Efter landkendingen af Grønland forsatte man vesterover og gjorde opdagelser på Baffinland-området. Herfra hjemføres „guld“, som dog efter den tredje rejse viser sig at være svovlkis. Fundet af „guldet“ var ensbetydende med en vældig interesse for Frobishers rejser, ikke mindst fra dronningens side. Nordvestpas-sagen gled nu i baggrunden, og det gjaldt om at udforske det besøgte land, „Meta Incognita“ (det ukendte mål), som dronningen kaldte det.

Frobishers anden rejse var en gentagelse af den første, og man hjembragte endnu mere „guld“. Men på den tredje rejse lykkedes det endelig Frobisher at komme i land på Grønland, og Frobisher tager Frisland (- Grønland) i besiddelse for

dronningen af England under navnet West-England. De eskimoer, de traf dér, var i besiddelse af forskellige brugsgenstande, som tydede på europæisk kultur, hvilket fik Frobisher og hans mænd til at formode, at eskimoerne havde været i forbindelse med hvide mennesker (nordboer?). Frobishers breddebestemmelse af Frisland svarer ganske til Grønlands sydkyst, således berettes det på den anden rejse: „Vi kendte landet igen som Frisland, og højden blev taget, vi befandt os på 60° 30' og var truffet mod den sydligste del af dette land.“ Beskrivelsen af landet svarer ganske til Grønlands sydøstkyst, ikke mindst beretningen om den store mængde drivis, der gør landgang yderst besværlig; det var jo ikke blot Frobisher, der havde besvær med ismasserne, Corte-Real omtaler dem ligeledes, og mange senere ekspeditioner er kommet til kort i deres forsøg på landgang på Grønlands østkyst netop på grund af ismasserne.

At Frobishers Frisland skal være Island er ikke videre sandsynligt. Imod dette taler den lave breddebestemmelse på 60° mod Islands 63° 19' n. br., og beskrivelsen af besejlingsforholdene og landets udseende svarer heller ikke til Island. Det må være naturligt at antage, at Frobishers „West-England“ (- Frisland) dækker over det sydlige Grønland, hvad da også er den almindelige opfattelse i kartografiske kredse.

Hvad det kartografiske materiale angår, findes der kun to kort, der kan skønnes at have informationer direkte fra ekspeditionerne. Disse kort viser, hvorledes Frobishers korttegnere opfattede de af Frobisher opdagede lokaliteter. Kortene er første gang publiceret i „A true discource of the late voyages of discoverie for the finding of the passage to Cathaya by the Northweast, under the conduct of Martin Frobisher, Generall: Devided into three bookes, London, by Henry Bynnyman, maps, 4to, 1578“. Ophavsmanden formodes at være James Beare, som var med på Frobishers ekspeditioner. På det ene af kortene er Grønland overhovedet ikke afsat, det er det derimod på det andet (fig. 1). Det bærer kraftigt præg af mercatorpåvirkning, således er Grønland afsat to gange, dels som Grocland og dels som Groenland. Korttegneren har anbragt Meta Incognita imellem Groenland og Supposed Fynneland of America, her har vi måske stamfaderen til Frobisher Strædets nære tilknytning til Grønland.

Placeringen af de besøgte steder er slet ikke så dårlig som antaget ved første øjekast (det må tages i betragtning, at det er West-England, der repræsenterer Grønland). Grønlands sydspids er således nogenlunde placeret i forhold til Island og Vesteuropa og ligeledes til de opdagede lande omkring Baffinland; længdegraderingen er dog stærkt misvisende. Det falske i billedet kommer først ind ved indtegningen af Mercators to Grønlande: Grocland og Groenland, især Groenlands placering nord for Meta Incognita er skæbnesvanger. Man forstår udmærket, at

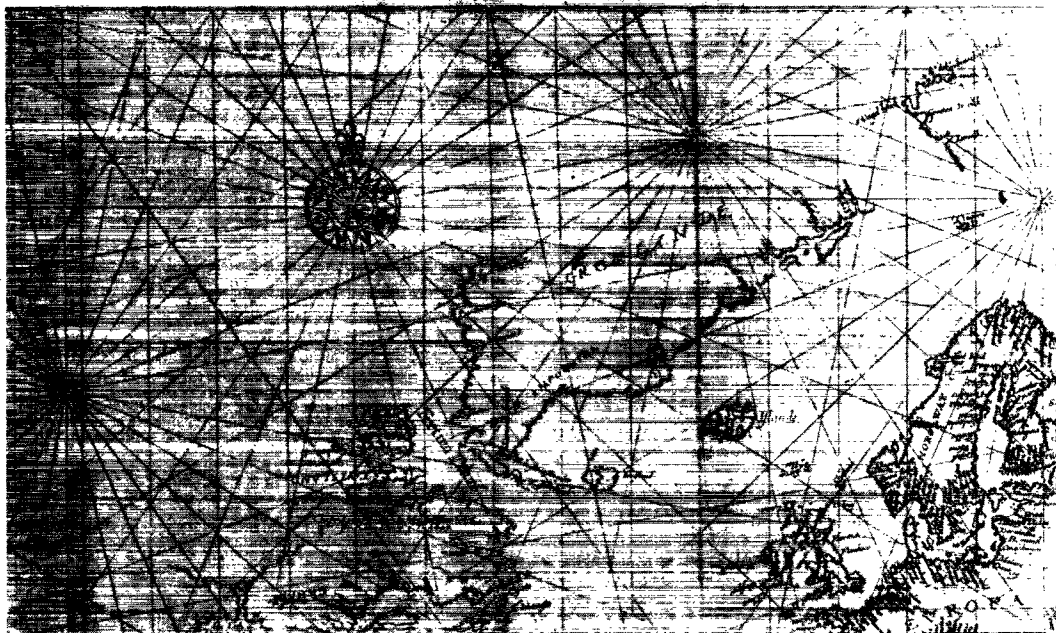

Fig. 2. Udsnit af „The Map of The World“. A. D. 1600.

betydning fik Davis for grønlandskortets udformning? Ja, hans eget kort skal være gået tabt på Sir John Ross' sidste rejse, men derfor er vi ikke uden kendskab til Davis' kartografiske indflydelse, idet hans opdagelser er indtegnet på „New Map“ (fig. 2). Her ses Frobisher Strædet beliggende direkte op til Grønlands sydkyst, og den sydlige del af Grønland bærer betegnelsen „Meta Incognita“. (Syd for Frobisher Strædet ligger Reg. E. Foreland.) Med andre ord Frobishers opdagelser på Baffinland er henlagt til Grønland. Sydøst for strædet ligger Freyland. Denne placering svarer ganske til Frobishers kort (fig. 1), den store forskel ligger i Frobisher Strædets anbringelse direkte op til Grønlands sydkyst og i betegnelsen Meta Incognita for det sydlige Grønland. Det, der bevirker Davis' forkerte anbringelse af ovenstående navne, er sikkert manglende længdebestemmelser af Frobishers opdagelser. Men resultatet er, at strædet, fra og med Davis' rejser, uløseligt er forbundet med Grønland.

Trods Davis' fejltagelser angående Frobisher Strædet fik han stor betydning for udforskningen af det nordlige Atlanterhav, og hans betydning ligger ikke mindst i, at han er grundlægger af den systematiske udforskning af disse områder, som han kortlægger på en sådan måde, at hans opdagelser bliver sporen for nye opdagelsesrejsende, deriblandt Hudson og Baffin; sidstnævnte er således i stand til at søge sit udgangspunkt helt oppe ved Upernavik (Hope Sanderson). Indirekte får Davis

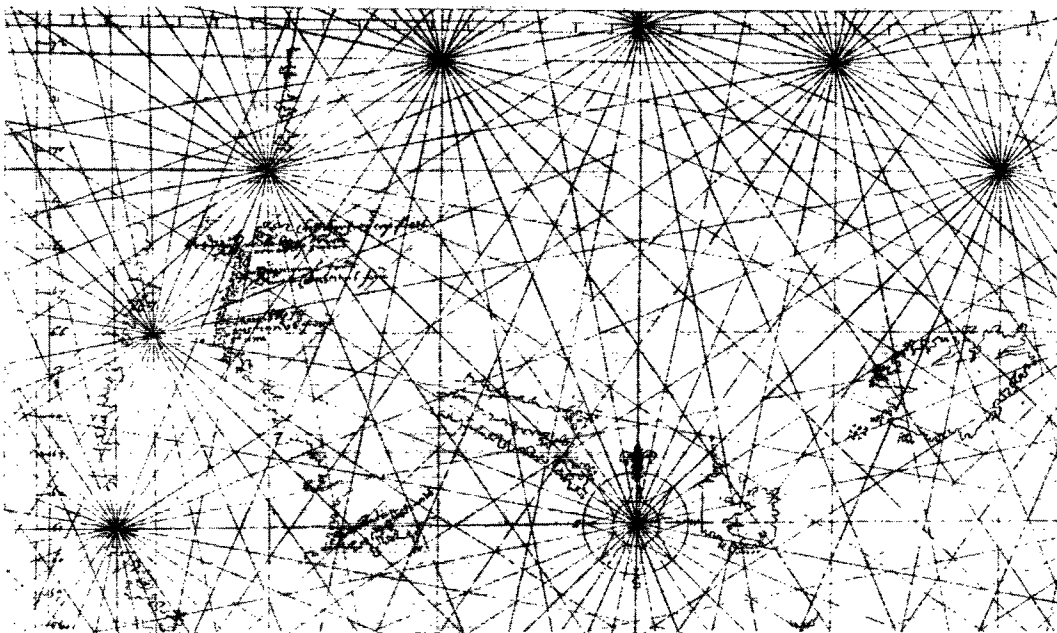

Fig. 3. Udsnit af Stockholmkortet. 45,5 × 39,5 cm.

den største betydning for Danmarks indsats i grønlandsudforskningen, idet den engelske lods, James Hall, der på Christian den IV's ekspedition i 1605 blev sendt ud for at genopdage det gamle kronland, antagelig har været med på Davis' togter, eller under alle omstændigheder havde et godt kendskab til hans opdagelser; et kendskab, der i allerhøjeste grad bidrog til ekspeditionens gode forløb og tillige lagde grunden til Danmarks videre udforskning af Grønland.

Davis' udlægning af Frobisher Strædet, som den manifesterer sig på „New Map“, hvorpå det ses som et farvand mellem Sydgrønland og Reg. E. Foreland (oprindelig en af Frobishers øer ved Baffinland), får ingen større betydning for grønlandskortets kartografiske udformning. Det får derimod den type, som man kan kalde „Hall's manuskriptkort“; herom følgende: Hall optog på sin rejse i 1605 fire kort, der opbevares i British Museum; tre detailkort og eet oversigtskort over det besejlede område. Disse fire kort er forøvrigt de første virkelige detailkort over grønlandske lokaliteter, der er baseret på reelle observationer. På et kort (fig. 3), der opbevares i Kungl. Bibliotek i Stockholm, er de af Hall besøgte egne indtegnet på et større område af Grønland. Kortet er et „voksende kort“ og omfatter strækningen fra 44° 30' til 72° n. br. og fra et stykke vest for Davis Strædet til omkring Shetlandsøerne. Kortet er først tegnet med blyant og derefter trukket op med tusch, navnene er indskrevet med rødt blæk, sikkert af en anden. Muligvis

Fig. 4. Udsnit af Gerard van Keulens kort: Groote lightende Zee-fakkell 1722. Med Laurens Feykees Haans landtoninger. Efter originalen i Det kgl. Biblioteks kortsamling. Koloreret kobberstik. 99,7 × 59,3 cm.

drejer det sig om en kopi af Davis' oprindelige kort, foretaget af Hall. Det er i hvert fald sikkert, at kortets konturer af Grønlands vestkyst og Davis Strædets vestsider netop er de egne, som Davis besøgte. Hall, som man mener var med på hans togt, må have haft gode muligheder for at komme i besiddelse af en kopi af Davis' kort. Og at manuskriptkortet har tilknytning til Hall's ekspedi-

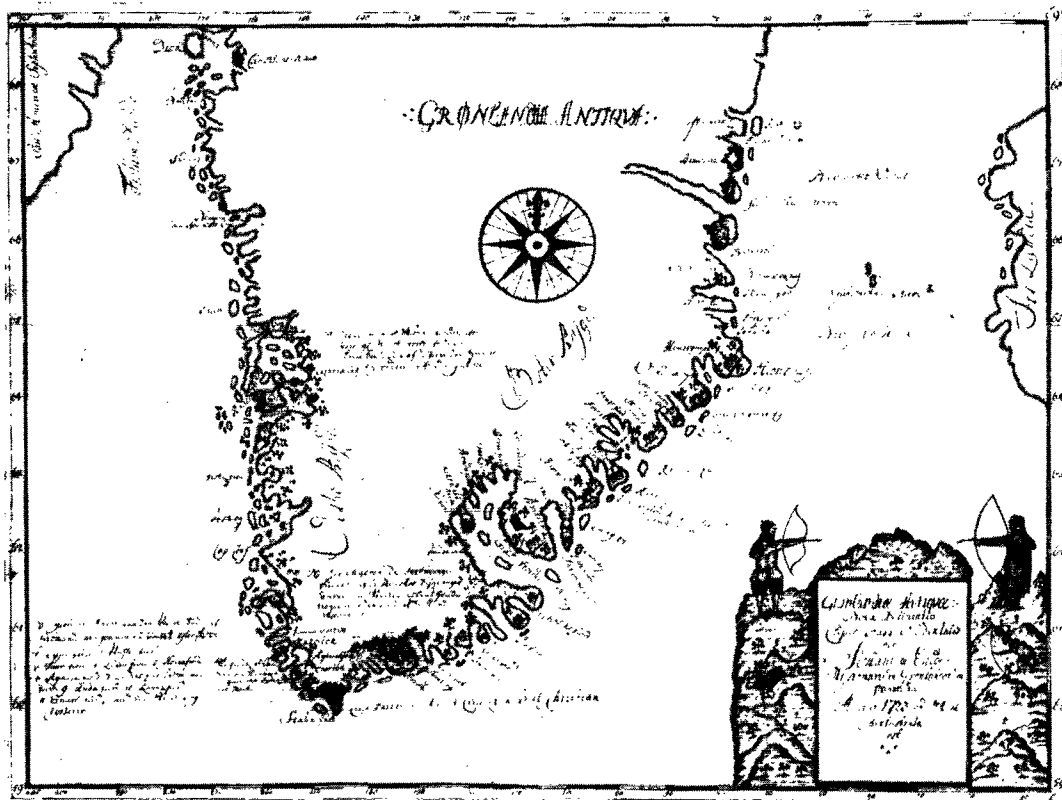

Fig. 5. Hans Egedes håndtegnede og kolorerede kort, 1735. Originalen i Det kgl. Biblioteks kortsamling. 55 × 42,5 cm.

tioner, borger de indskrevne navne for. Kun det sydlige navn, Desolation, stammer ikke fra Hall's ekspeditioner, men fra Davis'. Når man betragter dette kort, kan man nemt forestille sig, hvorledes Frobisher Strædet kommer til at gennemskære selve Grønland, idet Frobishers opdagelser her ligger placeret næsten vinkelret ud fra det sted, hvor Grønlands østkyst skulle have været. At det er Frobishers opdagelser, der er anbragt der, kan erfares ved en sammenligning med James Beares kort (fig. 1). Sydøst for Frobisher Strædet imellem de to halvøagtige landtunger ses Frisland og igen noget sydligere en del af øen Bus' kontur. Endvidere er det dét første kendte kort med en antydning af Disko Bugten, idet afbrydelsen af kystkonturen omkring 69° n. br. må anses at dække over denne bugt. Det, der nu sker med kort, der er afledt af det nysomtalte, er, at man øjensynligt forlænger Frobisher Strædets konturer vestover, således at Grønland gennemskæres. Man kan finde kort på et mellemstadium; f. eks. et af Gatombe 1612 og fuldendt ses det på Joris Carolus' fra 1634, og det holder sig som nævnt helt op i det 18. århundrede, se f. eks. på G. van Keulens kort fra 1722 (i udsnit på

fig. 4). Udsnittet omfatter den sydlige del af Grønland, der gennemskæres af de to ikke eksisterende sunde: „Marten Forbisshers Straet“ og „Bear Sound“; det sidstnævnte navn kan sikkert tilskrives det af M. Frobisher opkaldte „Beares Sound“ efter: „the masters name of the „Michael“.“ Det nordlige sunds placering på G. v. Keulens kort, og mange andre, må skyldes eskimoiske kilder, idet eskimoiske overleveringer beretter, at der fordums var et åbent og sejlbart farvand tværs over Grønland, hvorigennem eskimoerne fra øst- og vestkysten havde samkvem; denne forbindelsesvej skulle senere være blevet blokeret af is. Mulighederne for et sådant sunds eksistens indenfor det tidsrum, hvori eskimoerne har opholdt sig på Grønland, må være lig nul.

At Frobisher Strædet ikke eksisterer bliver Hans Egede klar over, da han igen nem dette ville nå om på østkysten i sin søgen efter Østerbygden (på den tid var man jo endnu ikke klar over, at de to gamle nordbobebyggelser, Vesterbygden og Østerbygden, begge var beliggende på vestkysten). Hans Egedes smukke kolorede kort (fig. 5) er det første, hvorpå Frobisher Strædet er udeladt. Kortet skænkede Hans Egede forøvrigt til Jacob Severin, der havde handelen på Grønland. Dr. Louis Bobé bestemte kortet som værende fra 1735 udfra følgende ræsonnement: Christianshåb, der blev anlagt i 1735, er tegnet med, men da kulminen „Skansen“, som Hans Egedes søn Poul opdagede i sommeren 1736, ikke er indtegnet, må kortet være fra vinteren 1735-1736.